

**Kriz Dönüşümüne Doğru:
Kriz Yönetiminde En Son
Durum**

Cordula Reimann

Kriz Dönüşümüne Doğru: Kriz Yönetiminde En Son Durum

Cordula Reimann

Cordula Reimann, aldığı Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler eğitiminden sonra, İngiltere’de Bradford Üniversitesi Barış Araştırmaları Bölümü’nde lisansüstü eğitime başladı. Aynı zamanda doktora öğrencisi olan Cordula Reimann, araştırmalarında kriz ve kriz yönetiminde cinsiyet boyutu; teoride ve pratikte kriz yönetimi ve kriz çözümlemesinin cinsiyete bağlı özelliği konusunda yoğunlaşıyor. Çeşitli Barış araştırmaları kurumlarında görev alan Reimann son olarak, Sri Lanka’da kriz yönetimi/kriz çözümlemesi sırasında rol oynayan farklı aktörlerin cinsiyeti üzerine alan taraması ve araştırması yaptığı çalışmasını sundu.

The Berghof Handbook for Conflict Transformation
July 2000 © Berghof Research Center for Constructive Conflict Management
ISSN 1616-2544

Contact Address:
info@berghof-center .org
Berghof Research Center for Constructive Conflict Management,
Altensteinstr.48a, D-14195 Berlin, Germany. ISSN 1616-2544

Cordula Reimann’in Friedrich Naumann vakfı tarafından tercüme edilen makalesi „Assessing the State of the Art in Conflict Transformation“ Berghof Handbook for Conflict Transformation’da yayınlanmıştır.

Friedrich Naumann vakfına tercüme için teşekkür ederiz. Friedrich Naumann vakfı belirlenen makaleyi 2002 yılında „Krizlerin Önlenmesi ve Yönetimi“ seminerin dalında çevirmişti.

(...)

Kriz Kaynakları ve Krizin Yaradılışı

Uzatmalı etnik ve ulusal krizlerin günümüzdeki gerçekleri dikkate alındığı zaman bunların çoğunun en iyi şekilde, öznel bir takım özelliklerin (kimlikler, gereksinimler ve çıkarlar gibi) bir karışımından oluşan dinamik süreçler olarak açıklanabileceği ortadadır. Sonuç olarak, kriz değerlendirmesinde yalnızca öznelci ya da nesnelci yaklaşımda bulunmanın kriz nuanslarını yakalayabilme açısından yetersiz kalacağı görülecektir. Kriz yönetimi uygulamasına baktığımızda, bazı kriz yönetim yaklaşımlarının açıkça değil ve dolaylı da olsa öznellekle nesnellik arasındaki kuramsal bölünmüşlük arasında etkin bir köprü oluşturduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu, farklı kriz yönetim stratejilerinin birbiriyle ilintileşmesiyle oluşur. Örneğin *iktidar-aracılığı* gibi kriz yatıştırma stratejisinin, diyalog çalışma grupları olanağının yaratılmasıyla birlikte kriz çözümü stratejisiyle ilintileşmesi. Bu ilintili yöntemlerin niteliği ve niceliği yüksek oranda, uygulandıkları kriz aşamasına bağlıdır.

Üçüncü Taraf Özellikleri

Kriz kaynakları ve yaradılışıyla ilgili yinelenen tartışmalara koşturarak kuramcılar ve uygulamacılar arasında üçüncü tarafın özellikleri üzerine yoğun tartışmalar yürütülmektedir. Bu bağlamda bilhassa üçüncü tarafın tarafsızlığı ve çekimserliği konusu ön plandadır. Geçmişte akademisyenler ve uygulamacılar, 'Üçüncü taraf müdahalesinde tarafsızlık ya da çekimserlik öğelerinin başarılı sonuç açısından önemi' sorusunda yarıya bölünmüşlerdi. (Bknz. Ron Fisher'in bu ciltteki makalesi)

Devlet içi küresel krizlerin çoğunun yaradılışına baktığımızda, taraflı ya da tarafsız olmayı üçüncü tarafların ortak ve ayırıcı özelliği olarak ele almaktansa, çelişkili ve tamamlayıcı özelliklerinde yoğunlaşmak daha uygun görünüyor.

Bir yandan, üçüncü tarafların, anlaşmazlığın başarılı sonuca ulaşması için yeterli ağırlığa sahip olmadıkları zaman *tarafsız* olmaları daha da büyük önem kazanıyor. Bunun iyi bir örneğini 'Quaker'lerin, özel şahısların ve akademik uygulamacıların gayri resmi aracılık çabaları oluşturuyor. Diğer yandan üçüncü tarafın *taraflılığı*, kendi ağırlıklarının olması durumunda anahtar rol oynayabilir. Burada ilk akla gelen, çoğu Orta Doğu barış görüşmesinin üçüncü tarafı süper güç ABD oluyor.

Bu söylenenler ışığında, kriz yönetimi süreçleri geliştirilirken değişmez ya da kesin değil, değişen çerçeve koşullara kolayca uyabilecek dinamik süreçler olarak ele alınmalıdır. Bu incelemenin de göstereceği gibi, bir yandan 'ortam sağlama'/'barışma'('facilitation' / 'conciliation'), diğer yandan 'iktidar aracılığı' ('power mediation') gibi değişik kriz müdahale biçimlerini etkin bir şekilde konu bütününde ele almak çok önemlidir. Bu özellikle, Track I, II ve III aktörlerinin son derece çetrefilli ve derin köklü krizlerde oynadıkları çok yönlü ve çeşitli rolleri göz önünde bulundurulduğunda, daha da önemli ve zorlayıcı bir görev olmaktadır.

Üçüncü Taraf Stratejileri

'Track I', 'Track II' ve son olarak daha yaygın olarak tartışılan 'Track III' kavramlarını kullanırken neyi kastediyoruz? (Şekil 1)

Geçmişte, Track I kriz yatıştırma (*conflict settlement*), Track II kriz çözümü stratejileri arasında öz ve vurgu açısından hangi ayrımların olduğu noktasında yoğunlaştı. Track I daha çok diplomatik ve hükümet aktörlerinin resmi ve biçimsel etkinliklerine ayrılırken, Track II diğer, genelde formel ve resmi olmayan hükümet dışı tarafların çabalarını kapsıyordu.

Track I etkinlikleri, *iyi ofisler*, *bulgu tesbit misyonları*, *ortam sağlama*, *görüşme/aracılık* ve *barış sağlamak* (*good offices*, *fact-finding missions*, *facilitation*, *negotiation/mediation and peacekeeping*) gibi resmi ve zorlayıcı olmayan önlemlerden *iktidar-aracılığı*, *yaptırımlar*, *barış icraati* ve *tahkim* gibi daha zorlayıcı önlemlere kadar uzanıyor. (Bknz. Ron Fisher'in bu ciltteki makalesi; Barış sağlamanın değişkenliği üzerine bir inceleme. Bknz. Ramsbotham ve Woodhouse).

Track II, Track I'in tersine tüm resmi ve zorlayıcı olmayan 'ortam sağlama' ya da 'danışma' ('ortam sağlama' ya da 'danışma' için yer yer, daha genel bir kavram olan 'aracılık' kavramının kullanıldığını da görmek mümkündür) etkinliklerini kapsamaktadır. Bunlar genelde 'problem çözücü çalışma grupları' ya da 'yuvarlak masa tartışmaları' şeklinde düzenlenir.

Track I ve II arasındaki bu ayırım, kullanılan stratejilerde çarpıcı farkların da olduğunu gösteriyor. Stratejilerin vurgusu farklı olmasına rağmen üçüncü taraf müdahalelerinin çoğunda Track I ve Track II stratejilerinin el ele gittiği ve çoğu kez bilinçli olarak bağlantılı olarak kullanıldıkları ortadadır. Uygulamada, Track I aktörlerince uygulanan *aracılık* gibi kriz yatıştırma önlemleri, gerçekten de Track II aktörlerince *ortam sağlama/danışma* gibi kriz çözümü stratejilerine yansıtılabilir. En önemli nokta, her iki Track'in bazı özelliklerinin birbirlerini yalnızca tamamlamakla kalmayacağı, hatta kuram ve uygulamada birbirleriyle örtüşebileceğidir. 1990'lı yılların başında Kuzey İrlanda'da yapılan kriz yönetim çabası bunun iyi bir örneğidir: David Bloomfield, Track I, yani İngiltere Dışişleri eski Bakanı tarafından gösterilen kriz yatıştırma çabalarının Track II, yani Toplumsal İlişkiler Konseyi (CRC) tarafından gösterilen kriz çözümü çalışmalarıyla ne kadar örtüştüğünü çok güzel ortaya koyuyor.

Kriz yatıştırma, kriz çözümü için gerekli bir önkoşul olarak görülmemelidir. Deneyimlerimiz örneğin, Track I'de *görüşmelerde* tikanıklık yaşanması durumunda resmi ve formel olmayan, 'ortam sağlama' ve 'problem çözücü' platformların (Track II) başlatılmasının ve sürdürülmesinin tikanıklığın aşılmasında yardımcı olabileceğini gösteriyor.

Bunun en iyi örneği Norveç'deki arka kapıdan kriz çözümü süreci olacaktır. Kriz yatıştırma sürecinde oluşturulan çerçevenin, İsrail hükümeti ve FKÖ arasında yürütülen görüşmelerin 1993 yılında anlaşma şeklinde ifade bulmasıyla belirlendiğini görüyoruz. 1992'de İsrail ve Filistin resmi temsilcileri arasında yürütülen bu gizli görüşmelerin ev sahipliğini Norveçli bir bilim adamı ve eşi yaparak, gerekli ortamı sağlamışlardı. Böylece taraflar üst düzey temsilci olmalarına rağmen bu konularından bağımsız kalabilmişlerdi.

Resmi görüşmeler başlamadan önce bu iki karşıt taraf arasında sağlıklı bir işbirliği ilişkisinin kurulması görüşme sürecinin başarılı olması açısından olduğu gibi, iktidar aracılığı/ pazarlık noktaları gibi kriz yatıştırma stratejilerinin tek başına uygulanmaları durumunda ne kadar sınırlı kapasitesi olduğunu açıkça ortaya koydu. Yukardaki bu incelemenin altında yatan varsayım, yalnızca Track I ya da Track II çerçevesinde ele alındığı sürece pek az kriz yönetim stratejisinin gerçek anlamda etkin olacağıdır.

Bu birbirini tamamlayıcı ve bütünleştirici yaklaşımlar Track I ve Track II stratejileri arasındaki paylaşıma farklı bir görüş açısı getirirken aynı zamanda, güncel şiddet unsurlu kriz durumlarını ve barış sağlayıcı

etkinliklerin çok yönlü doğasını kavrayabilmemiz için yeni ipuçları sunmaktadır. Kriz yönetimi etkinlikleri yürüten ve yöneten farklı aktörlerin daha bilinçli bir şekilde birbirleriyle bağlantılı hareket etmeleri çok önemlidir. Bu etkinliklerin, krizin ve yatışma sürecinin farklı aşamalarında gelişecek siyasi ve sosyal önceliklerle doğru orantılı olmaları gerekmektedir.

Fisher ve Keashley (1991)'in çıkardıkları ve en yaygın ve en çok tartışılan 'rastlantı' modeline göre, kriz tırmanışı düzeyi ne kadar yüksek olursa, müdahalenin etkin olması için bir o kadar daha yönlendirici olması gerekmektedir. Bu modellerin ima ettiği iki nokta var: Bir, bazı barış sağlama etkinliklerinin bazı aşamalarda diğer aşamalarda olacağından daha kritik olacağı; İki, uygulamacıların barış sağlama etkinliklerini değerlendirdiklerinde kriz yönetim stratejilerinin daha erken bir aşamasına dönme gereksinimi hissedebilecekleri.

Bu tamamlayıcı/ bütünleşme yaklaşımlarından çıkartılması gereken ana sonuç, farklı model ve tasarımların sentezinin, kapsamlı kriz çıkar ve gereksinim tablosu ışığında değerlendirmeye büyük katkısının olacağı ve önemli ipuçları sağlayacağıdır. Track I ve II'nin önceleri ayrı tutulmuş olması, Track III için tipik olan barış sağlayıcı etkinlik ve çabaların zenginliğinin doğru şekilde kavranmasını engelledi. Sonuçta, bu ikili paylaşım uymayan etkenler topyekün saf dışı bırakıldı.

Şekil 1: Track I, II ve III Aktörler ve Stratejileri

	Track I	Track II	Track III
aktörler	Aracılık yapan siyasi ve askeri liderler ve/veya kriz taraflarının temsilcileri	Özel şahıslar, akademisyenler/ profesyoneller, 'sivil aracılık' / vatandaş diplomasisi', sorun çözümlemesine katılan uluslararası ve yerel sivil toplum örgütleri	Yerel taban örgütleri, yerel ve uluslararası kalkınma örgütleri, insan hakları örgütleri ve yardım kurumları gibi
seçilen stratejiler	Sonuca yönelik: Yaptırım, tahkim ve 'iktidar aracılığı' gibi resmi ve zorlayıcı önlemlerin yanısıra, ortam sağlama, görüşme/aracılık, bulgu tesbitine yönelik misyonlar ve iyi ofisler gibi zorlayıcı olmayan önlemler	Sürece yönelik: Resmi ve zorla olmayan önlemler. Genelde problem çözümü için yapılan çalışma grupları ve yuvarlak masa görüşmeleri şeklindeki ortam sağlama/ danışma hizmeti	Süreç ve/veya yapıya yönelik: Kapasite sağlanması, travma çalışması, taban eğitimi, kalkınma ve insan hakları çalışmaları

Kriz Yönetimine Farklı Yaklaşımlar: Kriz Yatıştırması, Kriz Çözümlemesi ve Kriz Dönüşümü

Yukarıdaki inceleme bağlamında bu bölümde, birbirinden ayrı ama ilintili üç kriz yönetimi yaklaşımı sorgulanacaktır: Kriz yatıştırma, kriz çözümleme ve kriz dönüşümü. Bu üç yaklaşımın doğru anlaşılması için, bunların ayrı ayrı, tek başına ele alınabilecek ve tüm noktaları kapsayan kuramsal sistemler olmadığına bilincinde olmak büyük önem taşıyor. Üç yaklaşımın her birinin disiplinler üstü ve heterojen bağlamına bakarsak, böylesi izole sistemlere ulaşılabileceği zaten şüphelidir. Weber'in 'ideal tipler' tanımlamasının bir çeşitlemesi olarak algılanmaları daha verimli olacaktır. Aşağıdaki incelemeye şekil vermek için bu bölümde

- kuramsal altyapı
- şiddet göstergeli uzatmalı kriz ve ana tasarımlar
- kriz
- süreç içersindeki aktörler
- seçilen stratejiler
- 'başarılı' sonuç / 'barış'

noktalarının farklı anlayışları üzerine yoğunlaşacağım.

Kuram tartışması üç yaklaşımın altında yatan ve içerdikleri varsayımları gündeme getiriyor. Her yaklaşım uzatmalı şiddet göstergeli krizlerin kaynaklarını incelemeyi amaçladığına göre, krizin asıl nedenlerine çok farklı anlayışlar getireceklerdir.

Bu noktaya, gayet sorunlu olan öznel/nesnel bölünmüşlüğünden kaçınmak için, incelemeci bir yaklaşım öneriyorum. Bunu yapmanın bir yolu, krizin üç farklı ama ille de dışlayıcı olmayan yorumunu sunmak olabilir:

- siyasi düzen / statüko sorunu
- sosyal değişimin bir katalizörü
- şiddete başvurmadan yürütülen sosyal adalet mücadelesi

Aşağıdaki incelemenin göstermeye çalıştığı gibi merkezi soru 'Farklı kriz yönetimi yaklaşımları hangi özel kriz anlayışına göre başarılı oluyor?' Bu sorunun altında yatan varsayım, kriz nasıl anlaşılıyorsa, bunun dolaylı ya da dolaysız olarak kriz yönetim uzmanlarının kendi kendilerini tanımlamalarına, hatta idelojilerine bile yansıtacağıdır. Krizleri öncelikle siyasi düzen sorunu olarak kavramak, oldukça muhafazakar, statükocu ve en iyi halde terapici bir kriz yönetim yaklaşımıdır. Buna karşılık krizi, sosyal değişimin bir katalizörü ya da şiddete başvurmadan yürütülen bir sosyal adalet mücadelesi olarak görmek, daha radikal ve dönüşüme yönelik bir yaklaşımdır.

Bu, bir yaklaşımın diğerinden daha iyi olacağı anlamına gelmemelidir. Kriz anlayışlarının üçü de kendi kalıplarına göre birbirine eşdeğer kriz yönetimi hedefleri koymaktadırlar. Hatta daha da ileri giderek, dönüşümcü, sürdürülebilir bir barış sağlama sürecine ulaşmak istiyorsak, üç yaklaşımın her birini de eşit derecede kullanmamız gerektiğini söylemek isterim. Örneğin işlemeyen ilişkilerin temelde nasıl değiştirilebileceğini göz önüne almayan ve statükoya yönelik bir kriz yaklaşımı dolaylı olarak, baskıcı ve eşit olmayan sosyal şartları içinde barındırma riskine girer. Diğer yandan, söz konusu toplumun sosyal düzen ve sürekliliğin bir şekilde nasıl ayakta tutulabileceğini düşünmeden radikal dönüşümü amaçlayan bir yaklaşım da büyük olasılıkla anarşiye yol açacaktır.

Grup İçi Kriz Yönetimi ve Açıkça ya da Dolaylı Olarak İçerdiği Varsayımlar

Kriz Yönetimi Yaklaşımları	Dayandığı Ana Kuram	Uzatmalı Kriz Kökeni ve Ana Tasarımları	Dayandığı Kriz Anlayışı	Aktörler	Kullanılan Stratejiler	Dayandığı Başarı ve Barış Anlayışı
Yöne-tim mantığı ↓	Kriz Yatıştırma	Oyun Kuramı/Akılci Karar Verme Örtüsmeyen Çıkarlar ve/veya ender güç kaynakları için rekabet sonucunda uzatmalı kriz --->iktidar paylaşımı ve Çıkarlar (görüşmeye açık)	Statüko ve sosyal düzen sonucu kriz durumu	Ulusal ve Uluslararası siyasi ve askeri liderler (track I)	Track I: Resmi ve Zorlayıcı önlemler; örneğin: . yaptırımlar . „iktidar aracılığı“ . barışa zorlamak zorlayıcı olmayan önlemler; örneğin . ortam sağlama . görüşme/aracılık . bulgu tespit misyonları . barış sağlama	--->Sonuca yönelik : Ateşkes ya da düşmanca eylemlere son verme; bir çeşit siyasi anlaşmayla sonuçlanabilir Olumsuz barış: win-win çözümlerinin sürdürülebilirliği ve /veya dolaysız şiddet üzerine yoğunlaşma
	Kriz Çözümleme	İnsani gereksinimler Kuramı Karşılanmayan insani gereksinimler sonucu uzatmalı kriz durumu >Gereksinimler (Görüşmeye açık değil)	Sosyal değişim katalizatörü olarak kriz	Sivil toplum gruplarından „yurttaş diplomasisine“/ „yurttaş aracılığı“, Yurttaşlık Hakları (I) NGO'ları, Yurttaşlık Hakları alanında etkin akademisyenler, profesyoneller (trackII)	Track II: Resmi olmayan ve zorlayıcı olmayan stratejiler, örneğin -ortam sağlama/danışma (sorun çözüme konulu atölye çalışmaları/yuvarlak masa görüşmeleri)	--->Sürece yönelik: Giderek artan ve daha iyi iletişime dayalı ortak çıkarlar Olumlu barış şekillerine doğru: Yapısal ve kültürel şiddeti hedef almaya başlamak
	Kriz Dönüşümü	Oyun Kuramı İnsani Gereksinimler Kuramı Barışçıl (Non-violence)	Uzatmalı Kriz Nedenleri: -örtüsmeyen çıkarlar ve/veya güç kaynakları için rekabet --->Çıkarlar / İktidar paylaşımı (görüşmeye açık) ve -karşılanmayan insani gereksinimler -->Gereksinim-ler / Kimlik (görüşmeye açık değil) -adil olmayan ve baskıcı sosyal ve siyasi yapılar --->Güçlendir-me/ Benimseme (görüşmeye açık değil)	Sosyal düzen sorunu olarak kriz ve Sosyal değişim katalizatörü olarak kriz ve sosyal adalet için barışçıl mücadele olarak kriz	Geniş yelpazede aktörler: Track I, örneğin resmi, askeri ve siyasi liderler ya da Track II, örneğin kriz çözümleme alanında profesyoneller /özel şahıslar Track III, örneğin Taban örgütleri, (I) NGO'larının geliştirilmesi, hümaniter yardım	Geniş yelpazede etkinlikler: Track I, örneğin „iktidar aracılığı“ Track II, örneğin ortam sağlama/danışma Track III, örneğin psikolojik, travma çalışması, kapasite sağlama, kalkınma ve insani yardım

Süreç içerisindeki aktörleri ve stratejileri içeren incelemenin yalnızca Track I, II ve aktörlerle özellikleri arasında değil, çoğu zaman birbirine benzer stratejileri arasında da ayırma gidiyor. Ayrıca, altta yatan 'başarı' tasarımları benimsenen çok farklı değerlendirme kıstasını içeriyorlar. Farklı kriz yönetim yaklaşımlarını ne zaman 'başarılı' olarak değerlendirme hakkımız vardır ki?

Sonuçta, üç yaklaşımın, hele temel alınan kuram açısından analizinin oldukça zorlu ve pek kolay olmayan bir görev olduğu ortaya çıkıyor. Bu alandaki araştırmacıların çoğunun yukarıda belirtilen noktalar üzerine açıkça değil ama, dolaylı olarak dile getirdikleri görüşlerden ortaya çıkan bu oluyor. Bu analistler genelde kendi kuramsal dayanaklarını açıklamaları bile her biri, çalışmalarını diğerlerini dışlayan kuramlara dayandırıyor.

Kriz yatıştırma

Kriz yatıştırma dediğimizde, sürdürülebilir “win-win” çözümleri / ya da “şiddet olaylarına” son vermek gibi, ille de altta yatan kriz nedenlerini irdelemeyen, sonuca yönelik stratejileri kastediyoruz. Kriz yatıştırma ile ilgili araştırmaların çoğu ‘yönetim ideolojisi’ nden hareket ederek krizleri siyasi düzen ve statüko sorunu olarak görüyor: şiddete dönüşen uzatmalı krizler, dolayısıyla, örtüşmeyen çıkarlar ve/veya ender iktidar kaynakları için rekabet (özellikle toprak sahası) olarak değerlendiriliyor. ...

Bu şekilde bir tanımlama, gerçekten de krizin bir “elde var sıfır oyunu” olduğunu ima ederken, kriz yatıştırma ille aynı düşünce çizgisini takip etmek zorunda değildir. Sözkonusu aktörlerin özel çıkarlarına ve gerilimin hangi aşamasında bulunduğuyla ilgili olarak kriz yatıştırma, “elde var sıfır oyunu” aşamasından “sıfır olmayan” a ve daha iyisine, artı haneli bir sonuca bile götürebilir. ... Kriz yatıştırma yönteminde hem akılcı tercih, hem de oyun kuramı kullanıldığı an, hep göz önünde olan birincil aktörler olan siyasi ve askeri liderler her şeyden önce *akılcı* aktörler olarak görüleceklerdir. Çıkarlarını düşünerek sonuçta akılcı ve ortak karlı hedefleri doğrultusunda işbirliğine gideceklerdir. İki kuram da daha sonra, belirsizlik ortamında karşılıklı etkileşimde bulunan oyuncular için kullanabilecekleri en iyi stratejiyi çizmeyi hedefliyorlar.

Bu akılcı aktör varsayımını temel alan oyun kuramına bağlı model daha sonra, çıkarların karşılanması ya da birbirleriyle çelişkili ve bencil çıkarlar arasında uyum sağlanmasının nasıl da bencil (gerçekçi) iktidar politikasının doğal bir sonucu olduğunu gösteriyor. Yani kriz yatıştırma tasarımı “sıfır olmayan” oyunu olarak ele alınabilir. Bu oyunda taraflardan birinin kazanması, ille de diğerinin kaybetmesi anlamına gelmiyor. Akılcı tercih davranış modelini temel alan bütünleştirici ve paylaşımcı pazarlık, her iki tarafın karar vericilerinin yararına olacaktır. Paylaşımcı yaklaşım genelde elde var sıfır pazarlığıyla çağrışım yaparken, bütünleştirici yaklaşım, pazarlığı tarafların ortak sorunu olarak ele alır ve sıfır olmayan ya da artı haneli sonucu tanımlayıp yakalamaya çalışır.

Kriz yatıştırma yaklaşımında iki tarafın, özellikle *pozisyonlar* ve *çıkarlar* arasındaki farka dikkat ederek konuyla ilgili koşulları uygun bir şekilde belirlemeleri de çok önemlidir.: pozisyonlar oldukça yüzeysel, ömrü kısa erekli görüşleri tanımlarken, çıkarlar, tarafların görüşmelerde savunduğu daha temel ve uzun erekli düşünceleri yansıtır.

Kriz yatıştırma durumlarında pozisyonlar genelde, çıkarların tersine tartışılmaz varsayırlar. Tarafların görüşlerindeki daha psikolojik noktalar ‘gerçek’ çıkarları arasındaki örtüşme derecesinden çok etkilenir ve buna göre belirlenir.

Bu alanda birincil aktörler askeri, siyasi ve dini liderler ve Track I’in karar belirleyicileridir. Kullanılan stratejilerin çoğu iyi ofisler, bulgu tesbit misyonları, ortam sağlama, görüşme/danışma gibi zorlayıcı olmayan ve resmi önlemlerden, iktidar aracılığı, yaptırımlar ve tahkim (bknz. yukarda) gibi daha zorlayıcı önlemlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Daha zorlayıcı olan kriz yatıştırıcı stratejilerde üçüncü tarafların sürece katılımı daha kısa erekli olurken, ortam sağlama, bulgu tesbit misyonları ve iyi ofisler gibi zorlayıcı olmayan önlemler daha uzun erekli görüş açısından ele alınmaktadır.

‘Dolaysız şiddet’ ve olumsuz ve yıkıcı sonuçlarına bakış açıyla ‘sonuca yöneliktir. Şiddet göstergeli krizlere ateşkes ya da düşmanca eylemlerin durdurulmasıyla son vermek isteyen tüm stratejilerin daha kalıcı siyasi anlaşmaya götüreceği umulur. Bu demektir ki, kriz yatıştırıcı stratejiler ‘başarı ve ‘barış’ kavramlarının görece sınırlı tanımlamalarına gitmektedirler: Başarı, uzun süreli bir win-win çözümü olarak tanımlanır. Hatta ‘barış’ topyekün olumsuz bağlamda, ‘olumlu barış’ ya da sosyal adalet gibi daha uzun erekli bir hedef koyulmaz.

Kriz Çözümlemesi

Kriz çözümlemesi, dolaysız, kültürel ve yapısal şiddetin altında yatan nedenleri hedef alan bütün sürece yönelik etkinlikleri içerir. 'Yapısal şiddet' krizin, adaletsiz güç dağılımı, hakimiyet ve bağımlılık durumundaki sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını tanımlar. 'Kültürel şiddet' ise dolaysız ve yapısal şiddetin sosyal ve kültürel legitiimasyonunu irdeler.

Kriz çözümlemesi, oyun kuramını elde var sıfır kriz yönetimi yaklaşımlarının kendi kendini yenen dinamiklerini yenme amacıyla kullanmaya ve böylece krizi karşılıklı kabul edilebilecek çözümleri olan ortak bir sorun olarak yeniden belirlemeye çalışıyor.(Burton oyun kuramı, kibernetik ve sistem kuramını örneğin *Systems, States, Diplomacy and Rules* 'de, devlet içi bir çok krizin işlemeyen karar verme süreçleri sonucu oluştuğunu belirgenliştirmek için kullanıyor). Kriz yatıştırma yaklaşımının tersine kriz çözümlemesi uzatmalı krizleri, karşılanmayan insani gereksinimlerin doğal sonucu olarak tanımlamaya işe başlıyor. Böylece uzatmalı krizlerin kökeni, sürece dahil olanların gereksinimleri(kimlik, güvenlik ve adaletin eşit dağılımı gibi) araştırılınca tesbit edilebilir.

Bu kriz yorumu Burton'ın "dünya toplumu yaklaşımı", ve "insani gereksinimler kuramı" çalışmasının büyük etkisi altındadır. "İnsani gereksinimler kuramı", güvence, kimlik, onaylanma, gıda, barınak, güvenlik, eşit adalet dağılımı ve kalkınma gibi temel ve ontolojik gereksinimlerin giderilmesine yönelik evrensel içgüdüye işaret ediyor. Bu tanımlama ışığında kriz çözümlemesi, krizi olduğu gibi ortadan kaldırmaya değil, şiddete başvurulmadan dile getirilen krizin sosyal değişimin önemli bir katalizörü olduğunu savunmaktadır. Hedef o zaman, nedenleri tarafların karşılanmayan gereksinimlerinde ve korkularında bulunabilecek krizin şiddet ve yıkıcı unsurlarını ortadan kaldırmak olacaktır. Tarafların krizin ardında yatan bu kimlik, güvence ve katılım gereksinimlerinin bilincine varmalarını sağlamak ve bunları daha sonra çıkar ve pozisyonları yeniden tanımlamak için kullanmak, işin kilit noktasıdır.

Burton, bütün gereksinimlerin hangi koşullarda aynı zamanda giderilebileceği ya da hatta bazı gereksinimlerin diğerlerinden daha önemli olup olamayacağı noktalarına değinmiyor. Uygulamacıları, gereksinim ve ilişkileri daha iyi tanımlayabilmek için kriz analizini derinleştirme ve genişletmeleri için uyarıyor. Bu tür analiz, iki sonucu doğuruyor:

Bir: Gereksinimleri ön plana çıkaran genişletilmiş kriz analizi, sonuca yönelik ve tartışmaya açık çıkarlar merkezinde hareket eden stratejilerden çok öteye giden stratejilere ihtiyaç duymaktadır. Bu, gereksinim ve korkuların çıkarların tersine tartışmaya açık olmamasından doğar. Burton, diğerlerinin yanısıra, sürece ve ilişkilere daha fazla önem veren zorlayıcı ve resmi olmayan ortam sağlama ya da danışma gibi (Track II)'nin denetimli iletişim, problem çözücü çalışma grupları ya da yuvarlak masa görüşmeleri biçimindeki etkinliklerini içeren stratejiler öneriyor. Ortam sağlama/ danışma bu şekilde ele alındığında, yaratıcı problem çözümü girişiminde dolaysız iletişim ve derin kriz analizi vasıtasıyla etkin bir üçüncü taraf katılımı oluşuyor.

İki: Kriz analizinin derinleştirilmesi ve stratejilerin genişletilmesi aynı zamanda sürece daha fazla aktörün katılmasını gerektirmektedir. Bunlar, sivil toplum gruplarından, akademik kuruluşlardan ve 'sivil aracılığın' ya da 'sivil diplomasinin' yerel ve uluslararası kriz çözümlemede etkin sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere her türden olabilirler (Track II).

Stratejilerin çoğu, problem çözücü çalışma grupları dizisi gibi, orta erekli katılım gösteriyorlar. Karşılıklı bir diyalogun sürdürülmesi ve geliştirilmesi sürecinin kısa erekli katılım olarak görülmesi en doğrusu olur. Gerçekten de taraflar arası işbirliği ve iletişimin yoğunlaştırılmasıyla ortak çıkarların ve gereksinimlerin daha iyi ortaya çıkması, kriz yatıştırmada 'başarılı bir sonuç' benzeri durum yaratabilir. Burton'ın "insani gereksinimler yaklaşımı"nda belirtildiği gibi, herhangi bir başarılı sonuç için asgari talep iki tarafın gereksinimlerinin giderilmesidir.

Kriz Dönüşümü

Kriz dönüşümü, dolaysız, kültürel ve yapısal şiddet göstergeleri biçimlerini gerçek anlamda yenmeyi amaçlayan sonuç, süreç ve yapı yönelimli uzun ereklî barış sağlama çabalarına göndermede bulunur. ...Kriz dönüşümü önceki iki yaklaşımın amaçlarından öteye giderken, aynı zamanda kriz çözümlemenin bir çok fikrini, özellikle de John Burton'un 'kriz önleme' görüşünü benimser. "Kriz önleme, kriz olgusunun uygun bir açıklamasından insani boyutlarını da göz önünde bulundurarak sadece kriz ortamını yaratan koşulları ve bertafı için gerekli yapısal değişiklikleri değil, daha da önemlisi, işbirliğine dayalı ilişkiler yaratan koşulların sunulması doğrultusunda sonuç çıkarma anlamına gelmektedir." (Burton ve Dukes 1990, S. 2).

Burton'un kastettiği öncelikle "yatay" ilişkilerdi. Yani örneğin Track II 'problem çözücü çalışma grupları' bağlamında oldukça eşit statüde bulunan aktörler ya da kriz tarafları arasındaki diyalog ve işbirliği. Ancak, kriz çözümleme yaklaşımı *dikey* ilişkiler kurma ve geliştirme noktasında önemli bir fırsatı kaçırdı. Track I karar verici ya da Track III halk liderleri ("*grassroots leaders*") durumunda sık sık olduğu gibi, eşit statüde olmayan aktörler arasında diyalog ve işbirliğini geliştiren ilişkiler. Bu fırsat, şimdi kriz dönüştürücü yaklaşım tarafından ele alınıyor. Özellikle Lederach'ın kriz dönüşümü anlayışı bu soruya merkezi önem veriyor. Analiz ve uygulamanın ana noktasının değişmesinin bir çok nedeni var:

Bir: Burton'un gereksinimlerin giderilmesi düşüncesine göre herhangi bir başarılı kriz dönüşüm kuramı, barış sağlama sürecine Track III aktörlerini de katmak zorundadır. Çünkü bunlar, şiddet göstergeli krizlere en çok maruz kalanlara hitap etmektedirler. Bunların temel gereksinimlerini gidermekte varolan eksikler hemen derin köklü şiddet ve kine yol açar.

İki: Track III aktörleri ve stratejilerinin sürece dahil tutulmaları, kriz yatıştırma yaklaşımındaki 'yönetim mantığı'ndan çok uzağa düşmektedir. Gerçekten de kapasite oluşturucu ve güçlendirici çalışma grupları gibi Track III stratejileri '(yerel) güçlendirme mantığını' yansıtmaktadır. 'Aşağıdan yukarıya' hareket eden Track III stratejileri bundan da öte, sosyal adaleti, dolayısıyla radikal ve yapısal değişimi desteklemeyi, hatta oluşturmayı amaçlar.

Bunun altında yatan düşünce, barış sağlayıcı potansiyelin sözkonusu bölge ya da toplumda zaten var olduğu ve 'geleneksel kültür'ünden kaynaklandığı şeklindedir. Yani, kriz yönetim teknikleri, sözkonusu durumdaki kültür birikimini ve etkin kaynakları tanımadan kolayca kültürden kültüre transfer edilemez ve edilmemelidirler. Yerel yapıları kullanmak demek, ayrıca, söz konusu toplumun krizlerde kullandığı ve önceden varolan geleneksel yolların kullanılmasıdır. Somali'de aşiret üyesi olarak kendi geleneksel otoritelerinden faydalanarak kriz taraflarını somut sorunu yatıştırma ve anlaşmayı kabul etme yönünde telkin edebilen yaşlılar kurulu sistemi bunun iyi bir örneğini teşkil etmektedir.

Track III etkinlikleri genelde, Sharp (1973), Ghandi (1938 ve 1950), ve King (1967)'in savunduğu şiddetsiz eylem kuramsal çerçevesinde en iyi şekilde algılanır. Bu üç bilim adamı çok farklı dini inanç ve ideolojilerden etkilenmiş olmalarına rağmen hepsinin bulunduğu nokta, krizleri *sosyal adalet için şiddete başvurmadan verilen mücadele* olarak tanımlamalarıdır.

"Barışçıl eylemler zaten varolan ama reddedilen ya da üstü örtülen gerilim ve çelişkileri su yüzüne çıkartır." (McCarthy ve Sharp 1997, S. XVI). Mevcut krizler öncelikle "yapıcı ve şiddet olgusu olmayan gerilimin" 'halkın gücü' olarak kullanılmasıyla birlikte patlak veriyorlar. Sosyal ya da siyasi yoksunluk yaşayan gruplar kendilerini bu yoldan sömürü ve baskıya dayalı ilişkilerden kurtarmayı hedefleyeceklerdir. Bu insanların gücü kendini gösteri, grev ve 'işbirliğine gitmeme' eylemlerinden (ekonomik) boykotlara ya da şiddete hayır eğitimlerine kadar varan bir çok barışçıl mücadele biçiminde gösterebilir.

Bu açıdan bakıldığında, uzatmalı ve şiddete dönüşen krizler öncelikle adaletsiz ve baskıcı sosyal ve siyasi yapıların sonuçları olarak ortaya çıkıyorlar. Bu nedenden ötürü, etkin bir mücadele için, marjinal grupların şiddete başvurmadan mücadele şeklinde güçlendirilmeleri ve tanınmaları gerekmektedir.

Ancak bu şekilde, yerel düzeyde acil olan konuları ele almak, ya da Track I (ve Track II aktörleri) üzerine şiddete son vermek ve iyi niyetli görüşmeleri başlatmak için uygun baskıyı uygulamak mümkün olacaktır.

Yine Somali'de 1990'lı yılların başındaki durum bunun iyi bir örneğidir. 'Aşağıdan yukarı' yaklaşımları savaşa nasıl son verilmeli konulu, çeşitli aşiretleri bir araya getiren yerel barış konferanslarında yapılan bir dizi tartışma ve anlaşmayla başladı. Bu konferanslar her aşiretin korku ve kaygılarını uygun bir şekilde dile getirebilen temsilcilerini davet ederek, yerel düzeyde en vahim konuları ele aldılar. Bu yerel konferanslar anlaşma aşamasına yaklaşınca, benzeri karar verme süreci daha yüksek düzeylerde aşiretlerin daha geniş çerçevede katılımları sağlanarak tekrarlandı.

Track I ve Track II aktörleri kriz yatıştırma ve kriz çözümü yaklaşımında sivil halkı ve taban hareketlerini edilgen olarak görmeye yatkınlar, Track III stratejileri bunları ve barışçıl mücadele potansiyellerini merkezi konuma aldılar. Dolayısıyla kriz dönüşümü, kriz çözümü ya da kriz yatıştırmada olduğu gibi birinci derecede üçüncü taraf müdahalesinin sonucu olmayacaktır.

Açıkça görülmektedir ki, ne Track I ne Track II yaklaşımları (hatta ikisi birlikte ele alınsa da), günümüz şiddet göstergeli krizleri bağlamında gerekli olan barış sağlayıcı süreçlerin karmaşık doğası ve dinamizmini anlamak için eksiksiz ve tatmin edici bir açıklama getirebilecektir. Bu sadece Track III stratejilerinin de barış sağlama sürecine katılmasının gerektiğine işaret etmez, aynı zamanda, eğer Track I, Track II ve Track III stratejileriyle yurtiçinde barış ortaklıkları ya da değişik yerel, ulusal ve uluslararası aktörler arasında 'stratejik ittifaklar' kurmak istiyorlarsa uygulamacıların, üç kulvarın hepsinin etkinliklerini birbirleriyle bağlantılı hale getirmesi gerektiğini de içermektedir.

Bu da, kulvar stratejilerinin üçünün de *bütünleştirici ve tamamlayıcı* olarak kavranılması gerektiğini vurgulamaktadır. Daha önce söylenenleri de dikkate aldığımızda, bu üç kriz müdahale biçiminin toplam kriz sürecinde belli yerleri olduğunu söylemenin doğru olduğunu görüyoruz. Track II ve III etkinlikleri Track I etkinliklerini tamamlayıcı olabilirler. Yalnız, başarısız olan Track I stratejilerinin yerini tutabilecek ya da yedek gibi görülmeleri kesinlikle doğru değildir.

Burada yine İsrail ve Filistinliler arasındaki barış görüşmelerine ortam sunarak ev sahipliği yapan Norveçli çift örneğine dönebiliriz: Bu davranışlarıyla formel görüşmelerin temelini atmış olurlarken hiç bir zaman, önemli konularda karşılıklı görüşme sonucunda bir fikir birliğine varılması gereksinimini yadsımış olmadılar.

Track I etkinlikleri ve stratejileri aynı şekilde, uzun erekli barışma ve sosyal adalet emelleri için uygun olmayabilirler. Track III etkinlikleri bu geniş çerçeveli hedefleri içerirlerken, Track I seviyesinde, örneğin azınlık hakları ile iktidar paylaşımının yasal çerçevesi ya da düzen biçimleri ve etnik sınırlar ötesi özerklik modelleri geliştirilmezse, yetersiz hatta başarısız bile olabilirler.

Bunun ardında yatan fikir, kriz yönetiminde (uygulamada ya da kuramda) yalnızca tek bir yaklaşıma bağlı kalınırsa uzatmalı krizlerin çoğunda varolan nedenler ve sonuçların karmaşıklığı ve çelişkileri karşısında başarısız kalınacağıdır. ...

Kısacası, anahtar sözcük tamamlayıcılık ise, ve bunu ciddiye almamız gerekiyorsa bu kuram yaradılışı itibarıyla, oyun kuramı, insani gereksinimler kuramı ve barışçıl eylem arasında karşılıklı etkileşim

oluşturarak 'stratejik evlilikler' doğurmalıdır. Kriz kuramı, insani gereksinimler ve barışçıl eylem'in farklı yorumlarından bir sentez oluştururken, kriz dönüşüm stratejisi krizi üç yanlı bir yaklaşımla ele almalıdır.

Bu ekol, krizi öncelikle siyasi kontrol ögesi ve sosyal değişim katalizörü olarak değerlendirirken, aynı zamanda sosyal adalet için verilen barışçıl bir mücadele olarak ele alıyor. Kriz dönüşümü böylece krize, sosyal kontrol ve sosyal değişim göstergesi olarak ikili bir yorum getiriyor.

Kriz dönüşümü bununla da yetinmeyerek, kriz çözümü ve kriz yatıştırma arasındaki ikiye bölünmüşlüğü de yeniden tanımlıyor. Kriz dönüşüm yaklaşımı sosyal adalet sorusuna öncüllük tanıyarak kriz yönetiminin geleneksel *status quo ante* (kriz öncesi statüko) durumunu yerine getirme görevini reddediyor ve bunun yerine, krizin sosyal değişim için iyi bir gösterge olması düşüncesini geliştiriyor.

Kriz dönüşümü, müdahil aktörlerin görüş açısını önemli derecede genişleten, sonu açık, uzun erekli, çok yönlü ve dinamik bir süreçtir. Track I, II ve III etkinliklerini kısa, orta ve uzun vadede birbirine bağlayarak etkin bir sentez oluşturuyor. Bu nedenden ötürü büyük olasılıkla geniş bir aktör katılımı sağlayacaktır: Resmi, askeri ve siyasi liderler (Track I); formalite dışı kriz çözümleme uzmanları (I) ve kriz çözümlemesinde çalışan sivil toplum örgütleri (Track II); kalkınma konularında işbirliği sunan ve insani yardımda bulunan taban hareketleri ve yerli sivil toplum örgütleri (Track III). Bu derecede geniş çaplı uygulaması olan bir yaklaşımı "aşağıdan yukarıya doğru barış sağlama" şeklinde adlandırmak onu basite indirgemek olacağı için doğru değildir. Krizin bu şekilde üç yanlı yorumlanması bununla ilintili olarak başarının da üçlü yorumunu getirir: Sonuç, süreç, ve/veya değişime yönelik.

Kriz değişimi, *sonuç* açısından kriz taraflarının gereksinim ve korkularının doğurduğu önemli konularda bir paydada buluşulmasını amaçlıyor. Bunun iki anlamı bulunmaktadır. Bir: Tarafların ortak olumsuz kriz tutum ve değerlerini, aralarında işbirliği ve iletişimin artırılması için değiştirme gereksinimini vurgulayan, sürece yönelik yaklaşım. İki: Değişime yönelik yaklaşım, ihmal edilen grupların tanınması ve güçlendirilmesi için yeni bir alt yapı oluşturulmasının siyasi bir zorunluluk olduğunu vurgular. Böylece sosyal adaleti güder ve mümkün kılar. Kısacası, temel gereksinimlerin kişisel ve ilişki bazında karşılanması yeterli olmayacaktır. Bundan ziyade uygulamacıların, kaynaklara erişimin eşit olmasına çalışmaları ve yapısal eşitsizlikleri bertaraf etmeyi amaçlayan ve uzun vadede sosyal yeniden yapılanma ve barışma amacına hizmet edecek alt yapıyı sağlamaları gerekmektedir.

Kriz dönüşüm yaklaşımına göre 'başarılı sonuç' tanımlaması daha basit olan kriz yatıştırma ve çözümleme durumlarından daha zordur. Çünkü 'barış' şimdi olumlu bağlamda tanımlanıyor. Yapısal ve kültürel şiddetin değişik biçimleri sırayla ele alındıkça 'olumsuz barış' biçimlerinin dönüşümü zorunlu oluyor. Bu, günümüzde bir çok uzatmalı kriz için sosyal ilişkilerin ve sosyal yapıların hem köklü, hem yüzeyde ('root-and-branch' transformation) bir dönüşümünü gerektirmektedir.